

Л.М. Письмаченко,
к.е.н., доц., докторант кафедри економічної
теорії та історії економіки НАДУ

РОЛЬ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Розглянуто основні проблеми, що виникають в результаті економічної експансії у сфері економічної безпеки, та запропоновано шляхи щодо їх вирішення.

Ключові слова: державне управління, економічна безпека, глобалізація, економічна експансія, моделі управління.

Кожна країна, якою б економічно розвинутою вона б не була, жодним чином не застрахована від агресивних проявів іншої держави чи складової її економіки. Тому до першочергових завдань держави входить такий вид діяльності, як забезпечення власної економічної безпеки. Як показує світовий досвід, забезпечення економічної безпеки – це, насамперед, гарантія незалежності країни, умова ефективності життєдіяльності суспільства. Одним із головних завдань економічної безпеки є збереження і зміцнення позиції країни у світовій економічній системі. У США, країнах Європи, Японії розробляються і реалізуються концепції національної безпеки з урахуванням власних економічних інтересів. Постає ця проблема і перед новими індустріальними країнами, постсоціалістичними державами, країнами СНД.

Досить гостро постає ця проблема перед Україною, яка завдяки своєму географічному положенню викликає нездоровий інтерес до себе з боку ближнього та далекого зарубіжжя. Тому невизначеність напрямків розвитку держави, відсутність чітких стратегічних планів розбудови економіки створює сприятливий ґрунт для встановлення економічної залежності країни. Це, насамперед, актуально для України, яка тільки починає створювати власну систему економічної безпеки. Тому визначення основних напрямів державної політики для усунення зовнішніх та внутрішніх загроз економічній безпеці України є головним завданням органів державної влади. Успішне вирішення

цих завдань можливе за умов поєднання практичного досвіду та наукових розробок у даній сфері діяльності, що і визначає актуальність проведення досліджень у даному напрямі.

Темі економічної безпеки в дослідженнях науковців приділено достатньо уваги, проте суттєвим недоліком більшості публікацій є відсутність чітких пропозицій з вирішення проблем, направлених на посилення захисту економічних інтересів держави. Питання економічної безпеки знайшли відображення у працях В. Андрійчука [1], Р. Дацків [5], В. Мунтіяна [8], Г. Пастернак-Таранушенка [14], І. Проценко [11] та інших фахівців. Ці вчені розглядають основи економічної безпеки держави і створюють підґрунтя для подальших досліджень у цій сфері.

Так, у роботах Є. Буравльова та В. Стогнія проаналізовано потенційні явища і чинники, що можуть загрожувати національній безпеці [2]. Автори наголошують на необхідності розробки Концепції національних інтересів держави, яка стала б підґрунтям Національної програми дій та надають основні напрями, за якими необхідно будувати дану програму.

Заслуговує на увагу стаття В. Микитенка, в якій здійснено аналіз природи енергетичної безпеки сучасної держави як системи заходів високого рівня складності на засадах енергетичної методології [7]. Він запропонував систематизацію й оновлення понятійно-категоріального апарату теорії енергетичної безпеки держави та запропонував практичні підходи до її забезпечення й запропонував механізми їх реалізації в Україні.

Загострення екологічної ситуації та зростаючий дефіцит природних ресурсів потребує проведення наукових досліджень, направлених на вирішення даних проблем. У зв'язку з цим заслуговують на увагу праці в галузі екологічної безпеки, серед яких досить цікавою є робота З. Герасимчука, де розкрито проблему екології та визначено її роль в економічній системі держави [3].

Розвиток приватної власності та посилення конкурентних відносин

вимагають необхідних теоретичних розробок у галузі захисту інтересів підприємств від негативних впливів зовнішнього середовища. Тому економічній безпеці підприємств приділена значна увага науковці. Основними темами наукових досліджень є захист підприємства від діяльності економічних розвідок фірм конкурентів та створення ефективних служб охорони. Проте багато дослідників головну увагу приділяють розробці математичних моделей запобіганню негативним впливам. Цій проблемі присвячена стаття І. Ільяшенко, яка розглядає понятійну та методичну основи економічної безпеки підприємства та надає оцінку їх застосування в науковій літературі [6].

Роль технологій передачі даних, які ґрунтуються на використанні комп'ютерних мереж для підсилення проблем, пов'язаних з податковою конкуренцією, валютною субституцією та контролем за грошовим обігом розглядав А. Столбовський [12]. Проте він не достатньо чітко сформулював пропозиції щодо стратегії поведінки держави в новому глобалізованому суспільстві.

Як бачимо, авторами охоплено широкий спектр проблем з досліджуваної теми, проте роль держави, яка займає провідне місце в регулюванні процесів захисту економічних інтересів, висвітлено авторами побіжно.

Головна мета роботи полягає у визначенні основних напрямів та моделей захисту економічної безпеки країни та порядок їх реалізації на державному і регіональному рівнях.

Розвиток людства, науково-технічний прогрес спричинив значне підвищення споживання людством природних ресурсів, що призводить до їх стрімкого скорочення та виникнення дефіциту сировини. Ця проблема вносить значні корективи в міжнародну політику, яка, наразі, спрямована на досягнення економічної домінації країни та забезпечення її сировинними ресурсами, що є причиною різних конфліктів, у першу чергу військових. Але в умовах глобалізації збройні конфлікти є крайньою і неефективною формою боротьби за економічне домінування. У сучасному суспільстві, де провідне

місце у сфері виробничих і торговельних відносин поступово займають транснаціональні компанії, де постійно здійснюється переливання капіталу з однієї країни до іншої, ведення військових дій є не вигідним і навіть безглуздим. До того ж війна вимагає великих витрат коштів та ресурсів, що будуть витрачені на її проведення.

Тому зараз на перший план виходять так звані економічні війни, завданням яких є поставити під контроль економіку іншої держави за допомогою економічних засобів впливу. До того ж, економічні війни, експансії є більш рентабельними порівняно з військовими конфліктами, адже економічна війна не знищує потенціал конкурента, а дозволяє певною мірою використовувати його та контролювати діяльність країни конкурента й направляти її на задоволення власних потреб. Саме таку політику ведуть на міжнародному рівні високорозвинені країни, які під різними масками і гарними гаслами пропонують малорозвинутим країнам свою “гуманітарну” допомогу та намагаються посилити свої позиції у світі за рахунок ресурсів (природних, трудових, інноваційних тощо) таких країн. Особливо небезпечною ця політика є для фінансово- та енерго-залежних країн до складу яких і входить Україна. Саме фінансова залежність призвела до того, що за стратегію розвитку країни була прийнята програма “шокової терапії”, нав’язана МВФ та СБ, що “... відтворила на терені України основні руйнівні чинники кризи США 1929 – 1933 рр., гіперінфляція, криза платежів, зниження якості робочої сили і, нарешті, фінансовий крах... Кому це вигідно? ... Це вигідно тільки розвинутим країнам, які переслідують власні цілі, борючись за розширення власних ринків” [9]. Зважаючи на те, що саме ці мотиви формують на сьогодні державну зовнішню політику країн світу та визначають стратегію їх участі у світовому господарстві, необхідно чітко визначити роль і місце нашої держави на міжнародній арені, виходячи з національних економічних інтересів та необхідності їх захисту від експансії.

Оцінка ролі держави в умовах глобалізації світогосподарських зв’язків

показує, що вона поступово знаходить ту нішу, яку вона і повинна займати сьогодні, а саме:

- охорона прав людини, суб'єктів господарювання і суспільних організацій;
- виконання ролі арбітра в численних суперечках і конфліктах;
- визначення законодавчих “правил гри” в економіці і суспільно-політичному житті і контроль за виконанням цих правил;
- виконання за дорученням суспільства низки функцій, які нераціонально або небезпечно доручати приватним особам чи яким-небудь інститутам;
- боротьба зі злочинністю і тероризмом;
- охорона від замахів ззовні, регулювання зовнішніх відносин, захист інтересів своїх громадян і фірм за кордоном.

У минулому під безпекою розуміли захист країни від нападу ззовні, шпигунства, замаху на державний і суспільний лад. Потім додали заходи проти загрози впасти в економічну залежність, збанкрутіти, втратити національне обличчя. Стали ураховуватися демографічні, техногенні і екологічні чинники. У результаті виникла тенденція включати в це поняття майже всю проблематику життя і діяльності сучасного суспільства. Тим самим саме поняття “безпека” розмивається, на цій основі вже не побудувати чіткої програми дій.

Предметом першочергової турботи держави і регіонів з погляду безпеки повинні бути: політична стабільність; цілісність держави; оборона; техноекологічна безпека; соціально-економічна безпека; зовнішньополітичні пріоритети. Перелік потенційно вразливих місць економічної свободи і суверенітету вказує на необхідність державного втручання, легітимність якого обґрунтовується трьома положеннями:

- 1) повна відмова від будь-яких форм державного регулювання неможлива, оскільки ігнорування економічних функцій органами влади натрапляє на перешкоди, пов'язані із забезпеченням функціонування самих законів ринку;
- 2) самі ринкові механізми не можуть запобігти і скорегувати виникнення економічних диспропорцій та економічної кризи без відповідних заходів держави;
- 3) розширення арсеналу засобів економічного захисту за рахунок даних

економічної розвідки дає можливість приватним підприємствам використовувати цю інформацію для завоювання нових ринків, збереження своєї ринкової частки і захисту свого наукового, технічного і комерційного потенціалу.

Глибинною основою національної безпеки сьогодні виступає геоекономічний чинник, утворюючи специфічний симбіоз з геополітикою і військово-стратегічною складовою. Сьогодні можна говорити як мінімум про три моделі економічної і зовнішньоекономічної безпеки України, що пропонуються в межах різних економічних напрямів.

1. “Реактивна” модель безпеки, яка передбачає швидке реагування держави на соціально-політичні зміни на макро- та мікро- рівнях. Ця модель може виявитися найефективнішою в перехідних чи то кризовий період розвитку суспільства, адже в ній економічна безпека пов’язана з більш масштабною системою державної, національної безпеки. Під об’єктом захисту розглядається “національна економіка”, з урахуванням сукупності умов і чинників, що забезпечують її незалежність, стабільність і стійкість.

2. “Макроекономічна” модель виходить з того, що в умовах кризових і великомасштабних перехідних процесів економічного і зовнішньоекономічного характеру механізми стабілізації і забезпечення безпеки є достатньо суперечливою малорегульованою системою. Тому до змістовних критеріїв безпеки слід віднести ефективний розвиток економіки і підвищення якості життя населення країни.

3. “Управління ризиками” вводить у науковий аналіз проблем економічної безпеки категорію “ризик” і припускає передбачення можливих надзвичайних соціально-економічних наслідків з тим, щоб запобігти, ослабити або пом’якшити їх.

Дані моделі реалізуються як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях. При цьому система управління економічною безпекою регіону повинна мати властивості системи, що постійно пристосовується й удосконалюється. Мета системи, способи і методи її реалізації, структура, спрямованість, форми діяльності даної системи повинні трансформуватися відповідно до змін

внутрішнього і зовнішнього середовища, забезпечуючи при цьому прийнятний стан економічної безпеки регіону в кожний конкретний момент часу.

На сьогодні існує практика управління соціально-економічними процесами – вирішення проблем у міру їх виникнення. У сучасних умовах діяльність державних органів управління в основному направлена на компенсацію збитків від дії загроз економічної безпеки або на подолання негативних тенденцій розвитку об'єкта. Тому необхідна розробка системи управління економічною безпекою регіону, що дозволить перейти від епізодичних заходів до створення стабільного механізму забезпечення безпеки, регулярне виявлення і вирішення всієї сукупності проблем. Успішне функціонування такої системи управління можливе тільки за умови реалізації принципу випереджаючого управління.

Але для ухвалення ефективних управлінських рішень необхідна комплексна, своєчасна інформація, що дозволяє встановити систему прямого зворотного зв'язку між законодавчою і виконавчою владою, з одного боку, і реакцією на них у масах населення, на підприємствах, в установах і організаціях – з іншого. Але отримати таку інформацію зараз досить важко через відомчий підхід до формування інформаційних потоків і надання аналітичних матеріалів. Унаслідок чого управління часто мають значну за обсягом, але абсолютно різнопланову, не злагоджену між собою інформацію.

Вважаємо, що для вирішення даної проблеми доцільно створити на державному рівні єдиний виконавчий орган, наприклад Міністерство з питань економічної безпеки, із обов'язковим введенням до його структури Інформаційно-аналітичного департаменту. На регіональному рівні при Державних адміністраціях областей доцільно створити підпорядковані даному Міністерству управління з питань економічної безпеки, в яких доцільно мати спеціальні інформаційно-аналітичні центри. Основна мета діяльності таких центрів – підвищення ефективності збору, обробки і розподілу даних про стан різних об'єктів на території регіону на користь інформаційної підтримки органів влади та органів місцевого самоврядування при вирішенні завдань управління соціально-економічними процесами і забезпечення економічної безпеки регіону.

До завдань центру необхідно включити проведення моніторингу стану економічної безпеки регіону. Необхідна глибока структуризація інформації, її аналітична обробка з виходом на систему оцінок і прогнозів. Можливе використання інформаційних ресурсів даного центру на умовах платності і конфіденційності інформації з метою забезпечення підприємницької діяльності, наприклад в інвестиційній, банківській діяльності. Унаслідок того, що аналітичний центр дозволить здійснити ефективний збір, обробку, накопичення і розподіл даних про стан різних об'єктів і територій регіону, ці дані можуть бути використані підприємницькими структурами, банками, страховими компаніями для оцінки ступеня надійності різних об'єктів.

Таким чином, необхідно чітко усвідомлювати реальні загрози економічним інтересам України, визнати провідну роль в їх передбаченні й усуненні. Для цього необхідний комплексний підхід до впровадження на державному та регіональному рівні низки заходів, направлених на активізацію державних виконавчих органів стосовно моніторингу економічної ситуації, її аналітичної оцінки, виявлення ймовірних зовнішніх та внутрішніх загроз та їх попередження. Створення пропонованих нами державних структур дозволить певною мірою вирішити дані завдання, проте варто продовжити пошук нових підходів та шляхів у даному напрямі.

Список використаних джерел

1. *Андрійчук В.* Глобалізація, інтеграція та економічна безпека України // Політика і час. – 2004. – № 9. – С. 61 – 71.
2. *Буравльов Є., Стогній В.* Науково-технічна безпека України в контексті глобалізації // Вісник НАН України. – 2005. – № 3. – С. 32 – 40.
3. *Герасимчук З.* Научные основы исследования экологической безопасности как фактора устойчивого развития // Энергобизнес. – 2000. – № 3. – С. 21 – 25.
4. *Головатий Н.* Глобализация как средство уничтожения национальных государств // Персонал. – 2004. – № 12. – С. 58 – 64.
5. *Дацків Р.* Економічна безпека у глобальному вимірі // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 7. – С. 143 – 154.
6. *Ильяшенко И.Н.* Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 3 (21). – С. 12 – 19.
7. *Микитенко В.* На чому базується енергетична безпека держави // Вісник НАН України 2005. – № 3. – С. 41 – 47.
8. *Мунтіян В.* Економічна безпека України. – К.: Вид-во КВІЦ, 1999. – 464 с.
9. *Павловський М.* Наш вибір. Відродження чи руйнація?: Науковий аналіз та прогноз. –

К.: Техніка, 1999. – 48 с.

10. *Пастернак-Таранушенко Г.* Історія виникнення та розвитку науки про економічну безпеку держави // Актуальні проблеми економіки. – 2002. – № 5. – С. 21 – 30.

11. *Проценко І.* Деякі питання забезпечення національної економічної безпеки України // Українське право. – 2003. – № 1. – С. 213 – 218.

12. *Столбовський А.* Нові інформаційні технології та економічна безпека України // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 8. – С. 99 – 105.

Pysmatchenko L.M. Role of state administration in the decision of problems of economic safety in the conditions of globalization.

The article reflects the basic problems that arise up as a result of economic expansion in the field of economic safety and path of their decision.

Key words: state administration, economic safety, globalization, economic expansion, case frames.

Письмаченко Л.М. Роль государственного управления в решении проблем экономической безопасности в условиях глобализации.

Рассмотрены основные проблемы, возникающие в результате экономической экспансии в сфере экономической безопасности, предложены пути их решения.

Ключевые слова: государственное управление, экономическая безопасность, глобализация, экономическая экспансия, модели управления.